

PROBLEMATIKA NAZIVLJA »MARIJANSKA PUČKA POBOŽNOST« U POSABORSKOM RAZDOBLJU

DR. JOSIP ŠIMIĆ

UVODNE MISLI

Na području crkvenoga života i teološkog domišljanja poslije II. vaticanskog sabora dogodile su se velike promjene. To vrijedi i za marijansko područje. Svjedoci smo promjene teoretske i praktične teološke metodologije, koja je uvjetovala promjenu pristupa mnogim fenomenima praktičnog kršćanskog života. Kad je riječ o našem nazivlju susrećemo se najprije s izbjegavanjem naziva *pučka pobožnost* i *pučka religioznost*, posebno kad im je pridodan još i atribut *marijanska*. No, kako se udaljavamo od Sabora otkrivamo sve naglašeniju upotrebu ovih i sličnih naziva, tako da nam se čini da se radi o inflaciji upotrebe istih.

Da bismo otkrili istinski razlog ove hegelijanske situacije u kojoj se našlo naše područje potrebno je zaviriti u različite dokumente i popratne izjave crkvenog učiteljstva.

I. SABORSKO NAZIVLJE

Drugi vaticanski sabor nije se neposredno bavio pitanjem pučke pobožnosti. Ipak u raznim saborskim dokumentima, posebice u uredbi o bogoslužju »*Sacro-sanctum Concilium*« i u dogmatskoj uredbi o Crkvi »*Lumen gentium*«, možemo pronaći posredno doticanje našeg pitanja. Istina, nigdje nećemo susresti izraze koji su se danas udomačili – *pučka pobožnost* i *pučka religioznost* – no, hoćemo neke druge koji s našim izrazima pokazuju sličnost ili nas na njih upućuju.

Po naravi stvari posebno je zanimljiv tekst LG 66–67 koji govori o *štovanju Bl. Dj. Marije u Crkvi*. U ovom tekstu nailazimo na razlikovanje liturgijske i izvanliturgijske pobožnosti prema Mariji (LG 67) što nam daje mogućnost da поближе promotrimo nazive i s njima povezanu problematiku. Tako susrećemo izraz *praxes et exercitia pietatis* (LG 67) koji nas podsjeća na izraz *pia exercitia*

(SC 13) koji ima predsaborski izvor¹. Isto tako nas podsjeća na izraz *pietatis exercitia commendata* (OT 8) koji isto tako ima predsaborsko podrijetlo². Jedan drugi zanimljiv izraz jest svakako i *variae formae pietatis* (LG 66) koji nam posebno pruža mogućnost smještanja pučke pobožnosti u te različite oblike pobožnosti prema Mariji. Ovaj zadnji izraz može biti doveden u svezu s drugim saborskim izrazima kao što su *opera pietatis* (SC 9), kojemu također možemo pronaći sličan izraz u predsaborskom crkvenom učiteljstvu³. Dva posljednja izraza možemo posredno dovesti u svezu s izrazima *traditiones populorum* (SC 40), *populorum moribus* (SC 37) i *animi ornamenta ac dotes* (SC 37).

Posebnu pozornost zaslužuje izraz *cantus popularis religiosus* (SC 118) jer nas upućuje na naša dva naziva – *pietas popularis* i *religiositas popularis*. S druge strane isti izraz očito potječe iz predsaborskog crkvenog učiteljstva. Pio XII. u okružnici »*Musicae sacrae disciplina*« upotrebljava izraz *cantus religiosi populares*⁴ kao i neke njemu slične. Sveti zbor za bogoštovlje tumačeći ovu okružnicu donosi izraz koji preuzima saborska uredba o bogoštovlju – *cantus popularis religiosus*⁵.

U saborskim istupima otaca susrećemo jedan izraz koji zavređuje našu posebnu pažnju jer ga susrećemo samo u interventu Mons. McEleney-a, biskupa Kingstona na Jamaici. Riječ je o izrazu *popularis ac privata devotio*⁶ koji nas nuka da ga dovedemo u svezu s našim nazivima. Da ovaj saborski otac u svoj izraz uključuje i sadržaj naših naziva – *pietas popularis* i *religiositas popularis* –

¹ Usp. SACRA RITUUM CONGREGATIO, *Instructio de musica sacra et sacra liturgia ad mentem litterarum encyclicarum Pii XII papae* »*Musicae sacrae disciplina*« et »*Mediator Dei*«, AAS 50 (1958) 630–663 koja u br. 1, 12, 51 koristi izraz *pia exercitia*, dok u br. 19. doslovno upotrebljava *exercitiis piis*.

² Usp. PIUS XII, Litt. enc. *Mediator Dei*, AAS 39 (1947) 521–595, koja upotrebljava naziv *pietatis exercitia* (vidi str. 584, 586–587). Isti naziv koristio je i stari CIC iz 1917. u c. 1259, § 1.

³ Usp. *Isto*, 586: *pietatis opera*.

⁴ Usp. PIUS XII, Litt. enc. *Musicae sacrae disciplina*, AAS 48 (1956) 5–25. U ovoj okružnici susrećemo različite izraze s atributom pučki: *popularia vulgaris sermonis cantica* (s. 16), već spominjani *cantus religiosi populares* (s. 20) i *popularem ad religionem pertinentem cantum* (s. 21).

⁵ Usp. SACRA RITUUM CONGREGATIO, *Instructio...*, nav. dok., br. 4, 9, 19 i 51 (2 puta) u kojima upotrebljava izraz *cantus popularis religiosus*, posve istovjetan s kasnijim saborskim nazivom u SC 118. Ista uputa ponavlja izraze iz dviju okružnica o kojima radi: *popularia vulgaris sermonis cantica* (br. 14; usp. Pius XII, *Musicae sacrae disciplina*, nav. dok., s. 16), zatim *religiosa cantica popularia* (br. 52) i *cantiones populares religiosae* (br. 53).

⁶ Usp. McELENEY J., *Animadversiones scripto exhibitae quoad schema de B. Maria Virgine, Acta Synodalia II/III*, 749: »Atamen vix negari potest *utrumque cultum* (distinctum et quidem essentialiter diversum) videri fere confundi in populari ac privata devotione plurimorum catholicorum. Infra gremium Ecclesiae hodiernae vix datur periculum minimizandi momentum doctrinae marialis (devotio enim erga Matrem fere numquam antea floruit ac his nostris diebus); sed candide debemus confiteri exaggerationes nonnullorum catholicorum rudiorum forte occasionem dedisse tendentiae (...) ne videamur commendare exaggerationes provenientes non ex doctrina sana et solida sed potius ex quadam credulitate privata. Porro, materia tractanda reduci ac simplicari debet.«

očito je iz konteksta njegova istupa u kojem traži da se ne odbaci niti jedan oblik marijanske pobožnosti.

Saborski dokumenti, za razliku od onih posaborskih, budući da ne govore o pučkoj pobožnosti ne govore ni o njenim obilježjima i sadržajima. Ipak imamo nekoliko saborskih izraza koji, istina posredno, mogu podsjetiti na te negativne sadržaje i oznake. Tako susrećemo izraz *falsa superlatio* (LG 67) čije tragove možemo pronaći kod Pia XII⁷. U LG 67 susrećemo još dva negativna izraza *vana credulitas* i *sterilis et transitorius affectus*. Jako su zanimljivi i izrazi *devotio minus recta* (SC 125) i *superstitiones et errores* (SC 37) koji nas podsjećaju na neke kritike Ivana XXIII⁸.

II. PAVAO VI.

1. Od II. vat. sabora do »Marialis cultus« (1965–1974)

Pavao VI. u prvih deset godina svoga papinstva, kako to ističe Y. Congar⁹, pokazuje veoma veliko zanimanje za marijanska pitanja, tako da kod njega možemo pronaći različite nazive i izraze važne za naše istraživanje. To vrijedi jednako za prvih deset godina njegove papinske službe kao i za pobudnice »*Marialis cultus*«¹⁰ i »*Evangelii nuntiandi*«¹¹.

Tijekom prvih deset godina svoga papinstva Pavao VI. različitim dokumentima i nagovorima dotiče naše pitanje, ističući tako već 1966. vlastitu nakanu¹² – učiniti pobožnost kršćanskog naroda svojom vlastitom. U ovom razdoblju papa se obraća narodu Božjemu s različitim marijanskim dokumentima: u okružnici »*Christi Matri*«¹³, u pobudnicama »*Signum magnum*«¹⁴ i »*Recurrens mensis October*«¹⁵. Uz ove dokumente postoji mnoštvo papinskih nagovora posvećenih marijanskoj pobožnosti.

⁷ Usp. PIUS XII, *Nuntius radiophonicus iis qui interfuerunt conventui internationali mariologico-mariano, Romae habito*, AAS 46 (1954) 679: »Ita etiam haec disciplina (mariologica) recta illa media via procedere poterit, quae et ab omni falsa et immodica veritatis superlacione caveat...« ISTI, Litt. enc. *Ad caeli Reginam*, AAS 46 (1954) 637: »... caveat nempe et sententias fundamentato carentes ac veritatem quadam verborum superlacione excedentes...«.

⁸ Usp. JOANNES XXIII, *Allocutio ad Romanum utriusque ordinis clerum*, AAS 52 (1960) 965, gdje papa kritizira pretjeranost kod nekih posebnih pobožnosti; ISTI, *Allocutio in clausura Synodi Romanae*, AAS 52 (1960) 305.

⁹ Usp. CONGAR Y., *Sur la conjuncture présente de la publication de l'exhortation 'Marialis cultus'*, *Maison Dieu* 121 (1975) 120.

¹⁰ Usp. PAULUS VI, Adh. ap. *Marialis cultus* AAS 66 (1974) 113–168, (dalje kratica MC).

¹¹ Usp. PAULUS VI, Adh. ap. *Evangelii nuntiandi*, AAS 68 (1976) 5–76 (dalje kratica EN).

¹² Usp. PAOLO VI, *Insegnamenti* 4 (1966) 949.

¹³ Usp. PAULUS VI, Litt. enc. *Christi Matri*, AAS 58 (1966) 745–749.

¹⁴ Usp. PAULUS VI, Litt. enc. *Signum magnum*, AAS 59 (1967) 465–475.

¹⁵ Usp. PAULUS VI, Adh. ap. *Rucurrens mensis October*, AAS 61 (1969) 649–654.

Nazivlje koje papa upotrebljava nije jednoznačno, tako da se susrećemo s mnoštvom naziva i izraza. U okružnici »*Christi Matri*« papa upotrebljava izraz *pietas populi Dei*¹⁶ koji tek posredno možemo dovesti u svezu s našim nazivima. Za naše istraživanje daleko je važniji izraz koji papa upotrebljava u andeoskom pozdravljenju 8. svibnja 1966.¹⁷ – *devozione popolare*. Ovaj naziv označava veliki napredak s obzirom na saborsko nazivlje, posebice, ako uzmemo u obzir, da u prva tri marijanska posaborska dokumenta Pavla VI. ne možemo susresti niti jedan sličan izraz. U navedenom govoru papa upotrebljava još jedan izraz dosta sličan onom gore navedenom iz »*Christi Matri*«, a to je *pietà del popolo cristiano*. Samo što u ovom drugom ne susrećemo atribut *Dei* nego *cristiano*. U nagovoru 29. svibnja 1968.¹⁸ papa prvi put upotrebljava naziv *pietà popolare* bez atributa *mariana*. Budući da se radi o marijanskom nagovoru u mjesecu svibnju jasno je da se radi o marijanskoj pučkoj pobožnosti, tim više što Pavao VI. u istom nagovoru upotrebljava i naziv *pietà mariana*¹⁹, podosta čest u njegovim dokumentima. Ovdje treba navesti kako papa u različitim prigodama naglašava važnost pučkog izričaja²⁰ u ispovijedanju vjere, posebice u obnovi kršćanskog života²¹.

Analiza papinskih tekstova u ovom razdoblju ne nudi nam neko definitivno rješenje što se tiče našega istraživanja. To i nije glavna briga sv. Oca u ovom trenutku. On želi jednostavno naglasiti nekoliko važnih činjenica glede pučke pobožnosti, posebice one marijanske²².

¹⁶ Usp. AAS 58 (1966) 748.

¹⁷ Usp. PAOLO VI, *Insegnamenti* 4 (1966) 949: »Dobbiamo far nostra la *pietà del popolo cristiano*, che trova motivo della bellezza della primavera per onorare la bellezza della Madonna. Il culto della Madonna diventa così pieno di poesia e pieno di *devozione popolare*. I santuari dedicati a Maria sono in festa (...) Non dobbiamo rimanere estranei a questa fioritura di devozione mariana, quando sappiamo che essa ha le sue vere radici *nelle verità della fede*. Anzi, dobbiamo risolvere in forza spirituale e morale questo omaggio religioso e affettuoso a Maria.«

¹⁸ Usp. PAOLO VI, *Insegnamenti* 6 (1968) 799: Il nostro pensiero si rivolge oggi a Maria Santissima, che la *pietà popolare* della Chiesa onora in modo particolare durante il mese di Maggio; e noi non lasceremo terminare questo periodo (...) senza riaccendere la nostra devozione verso la Madonna, la Vergine Madre di Cristo e nostra Madre Spirituale. E dobbiamo farlo secondo lo spirito del Concilio, dal quale traggono di solito impulso e norma queste Nostre settimanali esortazioni...«.

¹⁹ Usp. *Isto*: »... ogni fedele agli insegnamenti conciliari deve non solo sentirsi confortato alla professione della *pietà mariana* sempre tenuta nella stessa Chiesa cattolica in tanto onore e in tanto fervore, ma deve altresì sentirsi invitato a modellare la sua devozione secondo le ampie, autentiche, entusiasmandi visioni, che la magnifica e densa pagina conciliare offre alla contemplazione e alla devozione del cristiano provveduto.«

²⁰ Usp. PAOLO VI, *Insegnamenti* 4 (1966) 643: »... la *nostra espressività umana* logica, simbolica, artistica, *popolare* (...) può servire se bene usata al linguaggio religioso, senza profanare la sacralità...«.

²¹ Usp. PAOLO VI, *Insegnamenti* 4 (1966) 960: »Noi osserviamo con devoto interesse come la *pietà del popolo* verso la madre di Cristo abbia grande, spesso decisivo, potere nel risveglio del senso religioso e del senso morale (...) L'esempio del Messico e quello della Polonia lo dimostrano in modo chiaro e consolante.«

²² Usp. ŠIMIĆ J., *Paolo VI e la pietà popolare mariana*, Pars dissertationis, Roma 1991, 64–73.

1. saborsko učenje Crkve smatra marijansku pučku pobožnost sukladnu crkvenoj tradiciji;
2. marijanska pučka pobožnost neodjeljivo pripada crkvenoj pobožnosti;
3. marijanska pučka pobožnost, kao i pobožnost općenito, treba pročistiti i obnoviti;
4. marijanska pobožnost veoma je važna za obnovu kršćanskog života.

2. »Marialis cultus« (1974.)

Ono što Pavao VI. s obzirom na nazivlje o pučkoj pobožnosti, nije u prvih deset godina svoga papinstva do kraja razjasnio, to je učinio 1974. u marijanskoj pobudnici »*Marialis cultus*« posvećenoj obnovi marijanskog štovanja. U ovom dokumentu pučka pobožnost dobiva puno pravo građanstva u katoličkom kultu.

Važnost ove marijanske pobudnice daleko je veća nego što nam se može učiniti na prvi pogled. Pavao VI. upotrebljava samo jednom naziv *pietas popularis*²³. Iako nam na prvi pogled upada u oči negativni kontekst u kojem je upotrijebljen ovaj izraz, to ne znači da papa odbacuje pučku pobožnost nego samo upozorava na određene nedostatke u nekim njenim pojavama. Jako je zanimljivo da je ovaj izraz papa upotrijebio prvi put još 1968. a da ga ponavlja i dikasterijalna uputa o pastirskoj službi biskupa »*Ecclesiae imago*«²⁴ kad govori o pastoralnoj zadaći biskupa da bdiju nad pučkom pobožnošću.

Potrebno je spomenuti i neke druge nazive i izraze koje papa upotrebljava u pobudnici o štovanju Marije, kao npr. *imago popularis et litteraria Mariae*²⁵. Ovaj izraz papa koristi kako bi upozorio na činjenicu da neke oznake pučkog Marijina lika nisu uvijek jasne i razumljive, za razliku od onih evangeoskih. Ostali nazivi i izrazi koje treba spomenuti, oni općeniti koje smo susreli, manje-više, već kod II. vatikanskog sabora: *pietatis exercitia* (MC 25), *exercitorum pietatis* (MC 24), *exercitia pietatis* (MC 28–29), *pia exercitia* (MC 31), *populi pietas* (MC 49) i *populi devotio* (MC 31). Posebno je zanimljiv izraz *formae*

²³ Usp. MC 4: »Iuvat etiam animadvertere in Liturgia Adventus, eo quod exspectatio messianica et exspectatio gloriosi reditus Christi cum memoria, admirationis plena. Matris coniunguntur, praeberi exemplum *praeclare aequabilitatis* in cultu exhibendo, quod quasi norma haberi potest, ea mente ut quaevis inclinatio praepediatur se iungendi – quemadmodum in quibusdam *formis pietatis popularis* accidit – devotionem erga Deiparam Mariam a centro, quo necessario referatur oportet: a Christo, quodque efficit, ut hoc tempus putari possit – cultores sacrae Liturgiae id asseveraverunt – singularem in modum idoneum ad cultum Dei Genetrici praestandum; hanc quidem propensionem et consilium Nos prorsus confirmamus, optantes, ut ea omnibus locis accipiantur atque secundentur.«

²⁴ Usp. SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Ecclesiae imago*, directorium de pastoralni ministerio episcoporum, T. P. Vaticanis 1973, br. 90.

²⁵ Usp. MC 36: »Volumus deinde animadvertere superius memoratas difficultates arce consociari cum aliquibus notis imaginis popularis et litterariae Mariae, non cum imagine eius vere evangelica neque cum elementis doctrinae, quae lento illo et serio opere explicationis verbi revelati eruta sunt et perfecta.«

sensus religiosi upotrijebljen u uvodu pobudnice jer nas podsjeća na izraz *sensus religiosus popularis* upotrijebljen u općoj katehetskoj uputi »*Ad normam decreti*«²⁶, a posebno i na predsaborski *cantus religiosi populares*²⁷.

3. »Evangelii nuntiandi« 48 (1975.)

U ovoj apostolskoj pobudnici Pavao VI. analizira pitanje pučke pobožnosti. Na početku br. 48 papa ističe da se želi dotaći one stvarnosti koju obično označavaju nazivom *religiositas popularis*. Nabrajajući sve dobre i sve problematične strane pučke pobožnosti, papa opet upotrebljava naziv *religiositas popularis*, da bi na kraju trećeg odlomka izabrao naziv *pietas popularis*: »zbog ovih njenih odlika radije je nazivamo *pučkom pobožnošću* ili *pučkom vjerom*, negoli *pučkom religioznošću*«²⁸. Odmah upada u oči da papa izraz *populi religio* upotrebljava kao sinonim za *pietas popularis*. Na završetku br. 48 papa još jednom upotrebljava izraz *pučka religioznost – popularis eiusmodi religiositas*.

Papina sklonost nazivu *pučka pobožnost*, praktično njegov izbor, utoliko je važniji, ukoliko dolazi neposredno nakon *Sinode biskupa 1974.*, koja proučavajući sredstva korisna u evangelizaciji, posebno mjesto posvećuje pučkoj pobožnosti i svemu onom što spada u fenomen pučke religioznosti. U sinodalnim raspravama biskupi upotrebljavaju različite nazive i izraze koje ćemo ukratko pokušati iznijeti. Tako Savjet za laike u svom prijedlogu²⁹, u vrijeme pripreme *Sinode* govori o *jednostavnoj vjeri proširenoj kod pučkih masa*, a malo kasnije upotrebljava naziv *pučka religioznost*, koji također upotrebljavaju latinskoamerički biskupi u svom prijedlogu³⁰ a koji će ponoviti i kard. Pironio u svom sinodalnom istupu³¹. Naziv *pučka religioznost (religiositas popularis)* susrećemo ta-

²⁶ Usp. SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Ad normam decreti*, Directorium catechisticum generale, AAS 64 (1972) 97–176. Naš izraz nalazi se u br. 6 direktorija.

²⁷ Usp. PIUS XII, Litt. enc. *Musicae sacrae...*, nav. dok. 16, 20–21; SACRA RITUM CONGREGATIO, *Instructio...* nav. dok., br. 4, 9, 19 i 51; Usp. SC 118.

²⁸ EN 48: »Pro hisce igitur dotibus eam potius *popularem pietatem*, seu *populi religionem*, quam *religiositatem appellamus*«.

²⁹ Usp. CONSILIUM DE LAICIS, *L'évangélisation du monde contemporain*. Contribut du Conseil des Laïcs au Secrétariat du Synode, Primjedbe na *Lineamenta*, 21. veljače 1974., br. 4: *L'évangélisation des masses*.

³⁰ Usp. CELAM (Consejo episcopal Latinoamericano), *Algunos aspectos de la evangelización en America Latina*. Prijedlozi na *Lineamenta*, 26. ožujka 1974., str. 23–28, posebice 23–24 i 26.

³¹ Usp. PIRONIO E., *Comunicatio experientiarum ex America Latina*, pisani intervent, 10. kolovoza 1974., koji je ušao kao dio dokumenta *Panorama* (Conspectus generalis vitae Ecclesiae inde ab ultimo Synodo celebrata) 5–6. U ovom interventu, koji je kasnije izrečen na samoj sinodi, Pironio daje svoju poznatu definiciju pučke pobožnosti: »Pod *pučkom religioznošću* podrazumijevamo način na koji se kršćanstvo utjelovljuje u različitim kulturama i različitim slojevima naroda, biva najdublje proživljeno pa se kao takvo očituje u narodu.«

kođer i u »*Quaesita*«³² – upitniku za jezične skupine u prvom dijelu rada sinode, kao i u *Sintezi rada prvog dijela sinode*³³, u popisu tema koje su obrađivane³⁴ na sinodi i u dokumentu koji nije izglasan³⁵. Naziv pučka religioznost možemo tako-

³² Usp. SYNODUS EPISCOPORUM (= SE) 1974, *Quaesita pro Circulis minoribus*, (Pars prior), br. IV., CAPRILE G., *Il Sinodo dei vescovi 1974*, Ed La Civiltà cattolica, Roma 1975., 959: »1. Quenam sunt praecipuae manifestationes huius religiositatis popularis apud distinctas Ecclesias locales? Sensus religiositatis popularis. 2. Quenam elementa valida continent hanc religiositas popularis in ordine ad Evangelizationem? Purificatio, maturatio, compromissus fidei. 3. Utrum Ecclesia assumat hanc religiositatem popularem ut manifestationes ipsius populi nostri eiusque vitae et historiae? 4. Quomodo connectitur haec religiositas popularis cum proclamatione explicita Evangelii et praesertim cum vita practica christianorum.«

³³ Usp. SE 1974., *De evangelizatione mundi huius temporis*. (Pars prior), *Mutua communicatio experientiarum. Synthesis relationum et interventum Patrum*, br. I., 2, II., 3, CAPRILE G., *nav. dj.* 933–934, 943. Prvi dio *Sinteze rada prvog dijela Sinode* koji nosi naslov: *Magnae realitatis situationis humanae in mundo* u br. 2. kaže: »Religiositas popularis est realitas late sparsa, non solum apud Christianos, sed etiam apud non-Christianos. Hoc autem loco de primis agimus. Hic homines, vi sensus religiosi et traditionis christianae, in mundo sacralizato vivunt: credunt in Deum, modo quodam vago, et consci sunt eiusdem Providentiae. Iuvamen vero et protectionem a Beatissima Maria Virgine expetunt, a sanctis et ab angelis. Potiora vitae momenta caractere sacro signant, celebratione scilicet sacramentorum, baptisate, prima comunione, matrimonio, exsequiis. Ea quae re vera eos alliciunt, sunt devotiones populares, sicut novenae, processiones, peregrinationes et sacrificia votiva. Dichotomia ergo vel hiatus inter proxim religiosam et vitam evidens est.

Quamdā explicita huius rei mentio a nationibus Americae Latinae facta est, eadem tamen reperitur etiam in reliquis mundi partibus, praesertim ubi christianismum fuit olim magis traditionalis.«

Treći dio iste *Sinteze rada prvog dijela Sinode* koji naslov *Missio Ecclesiae* u br. 3 pod naslovom *Religiositas popularis et cura pastoralis ad vivam et personalem fidem resuscitandam* govori o važnosti pučke religioznosti za evangelizaciju i pastoral: »Transitus qui hodie fit a communi seu populari religione ad vivam singulorum hominum fidem varie nos afficere potest. Etenim respicere possumus hoc eventum ita ut actus popularis cultus habeamus veluti paganos et supersticiosos eisque resistamus, vel ut recipiamus eos uti gradus primos et bona initia posterioris nuntiationis Evangelii quae eosdem homines perducit aliquando ad veram fidem intimamque necessitudinem cum Deo. Quia enim accipere nos oportet homines sicuti sunt et ubi sunt, et quia semina verbi Dei ubique agnoscī possunt ob actionem universalem Spiritus, haec »religiositas« potest esse initium nostrae evangelizationis. Ante omnia, elementa solida et valida verae fidei agnoscī debent et purgari, assumi et converti in fidem personalem. Tum maturanda sunt et vertenda in fidem vivam quae exprimitur in cotidianaē vitae statibus. Sic etiam fiet missionalis fides quae testificatur per vitam et declarationem. Hac vero in re novata catechesis et liturgia plena significationis – quae interpretatur et transformat vitam, quae Deum patefacit et attingit in sitibus vitae – plurimum adjuvari potest. Hoc denique sensu opus nostrum erit vera evangelizatio.«

³⁴ Usp. SE 1974., *Elenchus quaestionum quae in hac Synodo peculiari consideratione pertractatae sunt*, br. V., CAPRILE G., *nav. dj.*, 1019–1020: »1. De religiositate populari ut valida manifestatione comunitatum christianarum et fundamento ad profundiorē evangelizationem efficiendam. 2. De valoribus positivis religiositatis popularis qui ad plenam acceptationem Evangelii viam pandunt. 3. De religiositate populari quatenus purificanda defectibus qui eius vitali evolutione decursu temporis permixti sunt ut fideles ducantur ad plenam maturitatem christianam et ad vitam Evangelio conformandam.«

Na sinodi je 210 biskupa 26 puta raspravljalo o fenomenu pučke pobožnosti koristeći najčešće naziv *pučka religioznost*. Usp. također CAPRILE G., *nav. dj.*, 1081.

³⁵ Usp. SE 1974., *De evangelizatione mundi huius temporis*, (sub secreto), T. P. Vaticanis 1974., br. 13 i 26. U br. 13 ovaj *neizglasani dokument* (documento respinto) zahtijeva da pobož-

der susresti u istupima nekih sinodalnih otaca³⁶. U sinodalnim dokumentima i raspravama možemo susresti i slijedeće izraze: *devotio popularis*³⁷, *spiritualitas popularis*³⁸ i *pietas popularis*³⁹, no ne tako često.

III. IVAN PAVAO II.

Vođen svojim pastoralnim usmjerenjem Ivan Pavao II. daje posebno mjesto pučkoj pobožnosti, nastojeći sažeti u jednostavni i lako shvatljiv govor sve ono što je u posaborskom razdoblju rečeno o istoj. Svoje misli o pučkoj pobožnosti, posebno onoj marijanskoj, najčešće iznosi u različitim homilijama i nagovorima prigodom brojnih apostolskih putovanja i hodočašća. Papa nastoji oko istinske obnove i procvata pučke pobožnosti koja po njemu zauzima važno mjesto u pastoralnom djelovanju Crkve. U nastojanju oko obnove pučke pobožnosti papa nastavlja istim smjerom kojim je išao njegov predšasnik Pavao VI., donoseći međutim neke novine. Jedna od tih novina jest i tzv. *marijanska geografija* o kojoj govori u okružnici »*Redemptoris Mater*«⁴⁰ i dvjema homilijama – u homiliji

nost bude hranjena čitanjem Sv. pisma, posebice Novoga zavjeta, slavljenjem Euharistije, primanjem drugih sakramenata, moljenjem časoslova, privatnom molitvom, kontemplacijom i *običajima pučke pobožnosti*. U br. 26 dokument opisuje što je to što mi nazivamo pučkom religioznošću i u čemu se sastoji: »*Religiositas popularis* comunitatum christianarum tamquam valida et operosa manifestatio earum vitae et historiae recognosci debet, siquidem multos valores positivos continet. Inter quos enumerari possunt: specialis sensus Dei eiusque Providentiae, transcendens vitae humanae, *fiducia et devotio erga Beatam Virginem Mariam*, facilitas fidem signis et factis religiosis exprimendi, unitas quae genetes multiplices et diversas associat et fundamentalis habitudo coram vita et morte. Attamen, etsi validum fundamentum profundioris evangelizationis constituit, requiritur ut illa religiositas popularis purificetur et ad maiorem interioritatem et maturitatem perducat, simulque et nexum obtineat cum vita concreta quotidiana. Ut in talibus communitatibus christianis credetur imago Ecclesiae ad humilem servitium hominum positae, obstacula removenda sunt quae illas in se ipsis claudunt. Ut maiore dynamismo evangelico polleant illae comunitates, viva fides personalis earum membrorum in Christum fovenda est, fundata in familiaritate cum verbo revelato. Requiritur ergo paedagogia pastoralis quae intimam connexionem ostendat inter receptionem sacramentorum et proclamationem evangelii per verbum et testimonium vitae. Ita elementa fidei iam viva sed non sufficienter matura praeservabuntur et assumuntur, simulque ad plenitudinem adducantur per integrationem omnium valorum evangelicorum«.

³⁶ Usp. CASTRO RUIZ M., *Relatio episcopatus Mexicani circa evangelizationem*, usmeni intervent, 2. listopada 1974. na petoj sjednici.

³⁷ Usp. SE 1974., *De evangelizatione mundi huius temporis. Pars altera. Themata quaedam theologica cum experiētiis conexas clarificantur. Synthesis relationum et interventum Patrum*, br. VI., 14. CAPRILE G., nav. djr. 1000; BARTOLETTI E., *Relator circuli minoris linguae Italiae Propositiones*, usmeni intervent, 10. listopada 1974., 2.

³⁸ Usp. FORTIER J. M. J. L., *Experientia canadensis vitae christianae renovatae*, 3. br. 9. Usp. francusku verziju sinodalnih istupa ovog kanadskog biskupa u *Eglise Canadienne*, 1974., 277–279, 315–316.

³⁹ Usp. SE 1974., *De evangelizatione mundi huius temporis*, (sub secreto), T. P. Vaticanis 1974., br. 13.

⁴⁰ JOANNES PAULUS II, Litt. enc. *Redemptoris Mater*, AAS 79 (1987) 361–433. Naš

izrečenoj 1979. u marijanskom svetištu Zapopán⁴¹ i u homiliji izrečenoj 1985. u peruanskom gradu Piura⁴². Jedna druga novina, izrečena u homiliji u svetištu Zapopán, jest da je Marija naprosto utjelovljena u pučkoj pobožnosti⁴³, koja proistječe iz srca naroda⁴⁴ odlikujući se osjećajem poštovanja prema križu Kristovu i prema Mariji. Štovanje Marije u mnogobrojnim izričajima pučke pobožnosti zahtijeva da ti izričaji budu pročišćeni, kaže papa u homiliji u Belemu u Brazilu 1980⁴⁵. Pučka pobožnost, tvrdi papa u nagovoru biskupima Seville i Granade, plod je temeljne prisutnosti katoličke vjere s vlastitim iskustvom svetoga, koje uključuje obredna slavlja svečanih trenutaka u životu s težnjom prema pobožnoj i blagdanskoj dimenziji⁴⁶.

Ivan Pavao II. najčešće upotrebljava naziv *pučka pobožnost*, ali često kod njega možemo susresti i naziv *pučka religioznost* i još neke druge. U pobudnici »*Catechesi tradendae*« želi da se u katehizaciji upotrebljavaju valjani i provjereni elementi pučke pobožnosti – *elementis probandis pietatis popularis*⁴⁷. U već spomenutoj poznatoj homiliji u svetištu Zapopán papa upotrebljava naziv *piedad popular*⁴⁸. Isti naziv upotrebljava i u homiliji u Piura u Peruu⁴⁹, ali uz njega upotrebljava i *devociones populares*. Naziv marijanska pučka pobožnost ne upotrebljava, ali u homiliji u svetištu Zapopán u jednoj rečenici posredno otkrivamo ovaj naziv: »Esta piedad popular, en México y en toda America Latina, es indisolublemente mariana«⁵⁰. U homiliji u Belemu, u Brazilu⁵¹, u nagovoru biskupima Seville i Granade⁵² i u homiliji u peruanskom gradu Cusco⁵³ papa upotrebljava naziv *religiosidad popular*.

navod br. 28: »Fas fortase loqui est de peculiari 'geographia' fidei pietatisque marialis...« U odlomku govori o Guadalupe, Lourdu, Fatimi i drugim marijanskim svetištima.

⁴¹ Usp. AAS 71 (1979) 229: »En estos lugares de gracia, tan característicos de la geografía religiosa mexicana y latinoamericana...«.

⁴² Usp. GIOVANNI PAOLO II, *Insegnamenti* 6 (1985) 413: »Lo mismo sucede con la honda devoción que vosotros, católicos peruanos, sentís hacia nuestra Madre la Virgen Santísima, a cuyo amparo recurrís tantas veces, también en los diversos santuarios marianos que surcan vuestra geografía.«

⁴³ Usp. AAS 71 (1979) 228: »De aquí en adelante, ella, la Inmaculada, representada en esta pequeña y sencilla imagen, queda incorporada a la piedad popular del pueblo...«.

⁴⁴ Usp. GIOVANNI PAOLO II, *Insegnamenti* 6 (1985) 413: »... la piedad popular nacida del corazón pueblo...«.

⁴⁵ Usp. AAS 72 (1980) 934.

⁴⁶ Usp. AAS 74 (1982) 456.

⁴⁷ Usp. JOANNES PAULUS II, Adh. ap. *Catechesi tradendae*, AAS 71 (1979) 1277–1340. Nav. mj. br. 54.

⁴⁸ Usp. AAS 71 (1979) 228–229.

⁴⁹ Usp. GIOVANNI PAOLO II, *Insegnamenti* 6 (1985) 413.

⁵⁰ Usp. AAS 71 (1979) 228.

⁵¹ Usp. AAS 72 (1980) 934 i 936.

⁵² Usp. AAS 74 (1982) 455–457.

⁵³ Usp. AAS 77 (1985) 878.

IV. DOKUMENT IZ PUEBLE I DOPRINOS LATINSKOAMERIČKIH BISKUPA

Na trećem zasjedanju CELAM-a u Puebli 1979.⁵⁴ latinskoamerički biskupi su, nadopunjujući i dalje razvijajući svoje prethodne stavove o pučkoj pobožnosti, doprinijeli njenom vrednovanju. Ovdje se trebamo prisjetiti da su počevši od II. zasjedanja CELAM-a u Medellín 1968.⁵⁵ veliku pažnju posvećivali fenomenu pučke pobožnosti. Dokument iz Medellín je prvi dokument posaborskog crkvenog učiteljstva, istina lokalnog značaja, koji je progovorio o pučkoj pobožnosti. Ovaj dokument ističe da su mnogi oblici pučke pobožnosti ukorijenjeni u latinskoameričkom puku i da je ona zbog toga vrlo prikladno sredstvo u evangelizaciji, pastorizaciji i katehizaciji. Dokument iz Medellín donosi tri različita naziva i to prije svega *religiosidad popular*⁵⁶, zatim *devociones populares*⁵⁷ i *manifestaciones populares*⁵⁸. Ovaj zadnji naziv u sebi je dosta višeznačan. U dokumentu koji je CELAM objavio 1976. godine pod naslovom – *Crkva i pučka religioznost u Latinskoj Americi*⁵⁹ – opažamo značajan napredak s obzirom na ono što su latinskoamerički biskupi rekli u Medellín 1968. i na III. zasjedanju Sinode biskupa 1974. U gore spomenutom dokumentu iz 1976. susrećemo raznovrsnije nazivlje *religiosidad popular*⁶⁰, *piedad popular*⁶¹, *fe popular*⁶² i *catolicismo popular*⁶³.

Bez dvojbe posebno mjesto u posaborskom razdoblju pripada *Dokumentu iz Pueble* koji je uz Sinodu biskupa 1974. najopširnije proučavao problem pučke pobožnosti. Ovaj dokument dva puta govori o pučkoj pobožnosti. Prvi put govori u drugom dijelu, u drugom odsjeku drugog poglavlja pod naslovom *Evangelizacija i pučka religioznost*⁶⁴. Drugi put se vraća na istu temu u trećem poglavlju trećeg dijela, govoreći tri puta pod podnaslovom *Piedad popular*⁶⁵.

⁵⁴ Usp. CELAM (Consejo Episcopal Latinoamericano), *La evangelización en el presente y en el futuro de América Latina*, BAC, Madrid 1985., 2. izd. (dalje navodimo *Puebla*).

⁵⁵ Usp. CELAM, *La Iglesia en actual transformación de América Latina*, Ed. Paulinas, Bogotá 1968. (dalje navodimo *Medellín*).

⁵⁶ Usp. *Medellín*, 6,2–4.10; 10,8–2.

⁵⁷ Usp. *Medellín*, 9,15.

⁵⁸ Usp. *Medellín*, 6,12; 9,15.

⁵⁹ Usp. CELAM, *Iglesia y la religiosidad popular en América Latina*, Ed. Patria Grande, Buenos Aires 1976. Ovaj dokument govori o srednjovjekovnom nastanku pučke pobožnosti (br. 27–30) i o baroknoj sintezi iste (br. 31–34).

⁶⁰ Usp. *Isto*, br. 31 i 166.

⁶¹ Usp. *Isto*, br. 30 i 90.

⁶² Usp. *Isto*, br. 168.

⁶³ Usp. *Isto*, br. 34.

⁶⁴ Usp. *Puebla*, 444–460.

⁶⁵ Usp. *Puebla*, 910–915, 935–937, 959–963.

Dokument iz Pueble uz nazive *piedad popular*⁶⁶ i *religiosidad popular*⁶⁷ upotrebljava i mnoge druge kao *religión del pueblo*⁶⁸, *religión popular*⁶⁹, *religiosidad del pueblo*⁷⁰, *fe popular*⁷¹, *fe del pueblo*⁷² i *catolicismo popular*⁷³. Osim ovih susrećemo još dva posve višeznačna naziva *expresiones religiosas populares*⁷⁴, i *convocaciones y manifestaciones populares*⁷⁵. Iz definicije pučke pobožnosti što je dokument iz Pueble nudi, očito je da slijedeće nazive uzima kao sinonime: *religión del pueblo*, *religiosidad popular* i *piedad popular*⁷⁶. Ako se prisjetimo stava Pavla VI. u *Evangelii nuntiandi*, br. 48, u kojem kao sinonimi figuriraju samo *pietas popularis* i *populi religio*, a nikako *religiositas popularis* postaje nam jasno da dokument iz Pueble uz mnogo dobrih strana ima i jednu lošu, a ta je da je povećao nedorečenost nazivlja o pučkoj pobožnosti i da ju je na neki način vratio tamo gdje je bila prije 1975. No ostaje nepobitna činjenica da ovaj dokument najčešće upotrebljava naziv pučka pobožnost.

V. HRVATSKI BISKUPI I NAZIV »MARIJANSKA PUČKA POBOŽNOST«

Kao odjek papinskog, sinodalnog, dikasterijalnog učenja, a također i onoga latinskoameričkih biskupa o pučkoj pobožnosti, pojavljuju se i različite *marijanske poslanice* raznih biskupskih konferencija⁷⁷ i pojedinih biskupa. Sve su ove

⁶⁶ Usp. *Puebla*, 444, 449, 451, 454, 460, 464, 465–466, 910–913, 915, 935–937. U br. 451 naziv glasi *piedad popular católica* a u br. 464 *piedad popular campensina e indígena*.

⁶⁷ Usp. *Puebla*, br. 444, 450, 452, 462, 466 kao i podnaslove drugog poglavlja drugog dijela (II/3; II/3,2 i II/3,3).

⁶⁸ Usp. *Puebla*, 444, 447, 449, 457, 459, 460, 462, 465, 469. U br. 462 susrećemo izraz *religión de su pueblo*.

⁶⁹ Usp. *Puebla*, 455.

⁷⁰ Usp. *Puebla*, 448, 452.

⁷¹ Usp. *Puebla*, 289.

⁷² Usp. *Puebla*, 373.

⁷³ Usp. *Puebla*, 444, 457, 461.

⁷⁴ Usp. *Puebla*, 467.

⁷⁵ Usp. *Puebla*, 462.

⁷⁶ Usp. *Puebla* 444: »Por religión del pueblo, religiosidad popular o *piedad popular*³⁶, entendemos el conjunto de hondas creencias selladas por Dios, de las actitudes básicas que de esas convicciones derivan y las expresiones que las manifiestan. Se trata de la forma o de la existencia cultural que la religión adopta en un pueblo determinado. La religión del pueblo latinoamericano, en su forma cultural más característica, es expresión de al fe católica. Es un catolicismo popular.«

Upada u oči da se ovaj dokument u ovdje donesenom tekstu u bilješki br. 36 poziva na EN 48, međutim tamo ne stoji znak jednakosti, nego naprotiv znak razlike između naziva: »Pro hisce igitur eam potius popularem pietatem, seu populi religionem, quam religiositatem appellamus.«

⁷⁷ Usp. CATHOLIC BISHOPS' CONFERENCE OF THE PHILIPPINS, *Ang Mahal na Birhen. Mary in Philippine Life Today*, Manila 1975. Ova poslanica posvećuje treće poglavlje (br. 63–96) obnovi marijanske pučke pobožnosti. Slično kao i mnogi drugi dokumenti i ova

poslanice pisane stilom okružnica ili pobudnica i sve posvećuju veliku pozornost pučkoj pobožnosti. Među te spise svakako spada i poslanica hrvatskih biskupa u prigodi solinskih jubileja 1976⁷⁸. Ona je toliko vrijedna da je cijela prevedena na talijanski i objavljena u poznatoj reviji »*Marianum*«⁷⁹.

Pišući ovu poslanicu hrvatski su se biskupi nadahnuli na pobudnicama Pavla VI. *Marialis cultus* i *Evangelii nuntiandi*⁸⁰. To posebno vrijedi za treće poglavlje, br. 21 kojeg biskupi posvećuju *bogatstvu pučke pobožnosti*. Među ostalim biskupi ističu kako je pučka pobožnost bila zapostavljena i ostavljena po strani, te kako je zahvaleći Pavlu VI. ponovno ozbiljno shvaćena. »Pučka je religioznost u našem narodu – kako kažu biskupi u br. 21 – zbiljska i nezaobilazna stvarnost, a pobožnost prema Bogorodici kao duhovnoj Majci kršćanskoga naroda duboko živi u 'pučkoj pobožnosti' našega naroda«. Ova »... marijanska pobožnost – kažu biskupi dalje – ima veliko mjesto u hrvatskoj pučkoj pobožnosti«.

Poslanica hrvatskih biskupa, kao i mnogi drugi već spominjani dokumenti, upotrebljava oba naziva. Naziv *pučka pobožnost* pojavljuje se pet puta, a naziv *pučka religioznost* čak deset puta i to sve u br. 21. Hrvatski biskupi, međutim, jasno povlače granicu između jedne i druge. Pučka religioznost za njih je prije svega izraz pretkršćanske, dakle poganske religioznosti, dok je pučka pobožnost uvijek čisto kršćanska, makar imala i neke pretkršćanske izvore. Pučka pobožnost je kršćanska budući da je oplemenjena, obogaćena i uzdignuta sadržajem kršćanske vjere.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Naziv marijanska pučka pobožnost nije nov, no teško je u posaborskom crkvenom učiteljstvu doći do ovog izraza, iako ima dosta sličnih koji nas na njega upućuju ili nam se čini kao da su njegovi sinonimi. Naziv marijanska pučka pobožnost (*pietas popularis mariana*, *pietà popolare mariana*, *piété populaire mariale*, *piEDAD popular mariana*) dobro je pogodan. U literaturi nemamo nigdje slučaja da se govori o marijanskoj pučkoj religioznosti, što je, naprotiv, vrlo čest slučaj kad se govori o pučkoj pobožnosti općenito, iako znamo da se Pavao VI. u *Evangelii nuntiandi* (br. 48) opredijelio za naziv pučka pobožnost, a ne za naziv pučka religioznost.

poslanica upotrebljava različite nazive – *popular piety*, *popular religiosity*, *popular devotion*, *popular catholicism*, *popular celebrations* i *popular practices*.

Usp. CONFERENCIA EPISCOPAL EQUADORIANA, *Pregón de la Conferencia convocando el Congreso, Congreso mariano nacional, Memorias*, Ed. Arquidiocesana, Guayaquil 1978.

Usp. CONFERENCIA DEL EPISCOPADO MEXICANO, *La presencia de Santa María de Guadalupe y el compromiso evangelizador*, Ed. Paulinas S. A., México 1978.

⁷⁸ HRVATSKI BISKUPI, *Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata*, KS, Zagreb 1976.

⁷⁹ Usp. VESCOVI CROATI, *Tredici secoli di cristianesimo dei croati*, *Marianum* 38 (1976) 435–464.

⁸⁰ MC navode 9, a EN 15 puta.

Tekstovi Pavla VI. koje smo analizirali, ne donose naziv marijanska pučka pobožnost, što je neobično, posebice ako imamo pred očima apostolsku pobudnicu »*Marialis cultus*«, iako iz konteksta same pobudnice, kao uostalom iz konteksta mnogih drugih njegovih dokumenata i nagovora, biva posve jasno da papa ima na umu upravo marijansku pučku pobožnost. Naime kad Pavao VI., a još više Ivan-Pavao II., govori o pučkoj pobožnosti, obično je to u marijanskom kontekstu. Slično vrijedi i za dokument latinskoameričkih biskupa iz Pueble, kao i za mnoge druge dokumente lokalnog učiteljstva.